

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-26-1>

УДК 81'255

КУЗЬМЕНКО Н. В.

Дніпровський державний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ

У даній статті розглядаються теоретичні та прикладні аспекти поняття науково-технічний текст. Виокремлюються найуживаніші способи відтворення термінологічної лексики на прикладі інструкцій з експлуатації зволожувачів повітря. В роботі аналізуються характерні мовні засоби притаманні цьому жанру. Інструкції до побутової техніки належать до науково-технічного функціонального стилю. Різниця між іноземними та вітчизняними науково-технічними текстами полягає у відтворенні термінологічної лексики. Для її адаптації та адекватного відтворення при перекладі використовувались експлікація, конкретизація, антонімічний переклад, розгортання, граматична заміна та опущення. Слід продовжувати працювати над накопиченням досвіду відтворення науково-технічної літератури, цікавитися сучасними доробками у цій сфері та розвивати цей напрям, що сприятиме виконанню якісного та адекватного перекладу зрозумілого користувачу мови перекладу. Тому подальше дослідження особливостей відтворення термінологічної лексики має перспективу.

Ключові слова: переклад, терміни, науково-технічний текст, інструкція з експлуатації, способи відтворення.

KUZMENKO N.

Dniprovsky state technical university

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF TERMINOLOGICAL VOCABULARY OF ENGLISH INSTRUCTIONS

In this article, the theoretical and applied aspects of understanding the scientific and technical text are considered. The most commonly used ways to translate terminological vocabulary on the example of instructions for the exploitation of humidifiers are highlighted. The work analyzes the characteristic features of the current genre. Instructions for household appliances are up to the scientific and technical functional style. Scientific and technical style is realized by texts, which are recognized for proving the exact facts from some kind of special branch, as well as for fixing the process of learning information. Instructions are normative publications that define the rules for using a device, apparatus or machine. Documentation that is being prepared for publication should be of the highest possible quality. It must be absolutely competent from an engineering point of view and ideal from a literary point of view. A large amount of scientific and technical terminology was found in the texts of operating instructions. The difference between foreign and domestic scientific and technical texts is in the reproduction of terminological vocabulary. Due to disagreements in the systems of languages, the translator is forced to the use of translation transformations at different linguistic levels, including the pragmatic one. Pragmatic adaptation acts as changes that the translator makes to the text of the translation in order to achieve the expected effect on the recipient. For its adaptation and adequate reproduction in translation, explication, concretization, antonymic translation, expansion, grammatical replacement and omission were used. Some errors were found in existing translations. It is necessary to continue to work on the accumulation of experience in translation of scientific and technical literature, to be interested in modern developments in this area and to develop this direction, which will contribute to the implementation of a high-quality and adequate translation of the target language understandable to the user. Therefore, further study of the features of the reproduction of terminological vocabulary is promising.

Keywords: translation, terms, scientific and technical text, operating instructions, methods of translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

За останні кілька років світ змінився. Ці зміни продиктовані пандемією Covid 19. Ставлення людей до побутових умов теж змінилося. Тепер усім відомо, що занадто сухе повітря у приміщенні сприяє поширенню інфекцій і розвитку захворювань дихальних шляхів. Для запобігання такої ситуації використовують різні прилади, які підтримують потрібну вологість у повітрі, як то зволожувачі повітря. На ринку техніки є багато таких приладів різних країн походження. Задля потрібного ефекту споживачі повинні вміти правильно користуватися такою технікою. Для цього слід ретельно ознайомитися з інструкцією, текст якої повинен бути коректно та адекватно відтворений. Слід звертати особливу увагу на переклад термінологічної лексики, оскільки вона відіграє ключову роль у розумінні тексту інструкцій для правильного використання приладів. Оскільки користувачем може бути технічно не обізнана людина, текст інструкцій повинен бути перекладений чітко та зрозуміло для реципієнта, адже неправильне використання цього приладу може нашкодити здоров'ю. Розуміння текстів такого типу не повинно викликати труднощів при ознайомленні з ним, особливо термінологічної лексики, що і виступає актуальністю нашого дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій

Систематизації стратегії, способам та правилам перекладу англійських науково-технічних текстів присвячені роботи І.С. Алексєєвої, Ф.С. Бацевича, В.І. Карабана, І.В. Корунця, Т.Р. Кияка, І.І. Рєвзіна, Я.І. Рецкер, Т.В. Радзівської, С.А. Хоменко, І.С. Шалит та ін.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначити найуживаніші способи відтворення термінологічної лексики на прикладі інструкцій до зволожувачів повітря.

Виклад основного матеріалу

До визначальних рис науково-технічного типу тексту відносимо когнітивність та інформаційну насиченість. Адже всі наукові й технічні тексти завжди несуть конкретну нову інформацію для вивчення/пізнання певним колом людей. Ця нова інформація ховається у словах-термінах, словосполученнях і реченнях, що створюють той чи інший зміст. Найпоказовішими елементами наукового змісту текстів є їхня лексика, або точніше, термінолексика – окремі слова й словосполучення [3, с. 281].

Науково-технічний стиль є орієнтований на групового, а не на індивідуального реципієнта. Основні якості цього стилю - об'єктивність, логічність, доступність, узагальненість, абстрактний характер. В основі стилю сучасної англійської наукової та технічної літератури лежать норми англійської писемної мови з певними специфічними характеристиками.

У текстах такого роду використовується велика кількість спеціальних термінів. Слова відбираються з великою ретельністю для максимально точної передачі думки. Крім термінів широко використовуються службові слова, прислівники та скорочення.

Основне завдання наукової та технічної літератури – попередньо ясно і точно довести певну інформацію до читачів. Це досягається логічно обґрунтованим викладенням фактичного матеріалу без застосування емоційно забарвлених слів, виразів та граматичних конструкцій. Такий спосіб викладу можна назвати формально-логічним. Науковим та технічним текстам характерний нейтральний спосіб викладу фактів. Такого роду літературі властивий формальний, точний та чіткий виклад, опис та пояснення фактів. Автор прагне виключити можливість довільного тлумачення суті предметів. Тому в науково-технічній літературі рідко можна зустріти метафору та метонімію. Виклад інформації носить сухуватий та формальний характер. Завдяки цьому читач повно та ефективно забезпечується інформацією [7, с. 156].

Документація, яка готується до видання, повинна бути максимально високої якості. Вона повинна бути абсолютно грамотною з інженерної точки зору та ідеальною з літературної точки зору. У ній не повинно бути стилістичних дефектів тексту, таких як: зміщення логічного наголосу, наявність тавтології, плеоназм тощо. В ній повинні бути дотримані всі правила редакційно-видавничого оформлення [8].

До технічної документації відноситься кілька основних видів документів: стандарти, інструкції з експлуатації та ремонту, паспорта, технічні описи і т.д.

Згідно Національного стандарту України, до переліку неперіодичних видань за характером інформації відносять інструкцію. Інструкція – нормативно-інструктивне видання, що містить настанови, які ґрунтовно визначають правила правового регулювання в будь-якій сфері діяльності, порядок виконання певного виду робіт або правила користування виробами, послугами тощо [1, с.15].

Жанр тексту «інструкція з експлуатації» виступає поєднанням асертивних та апелятивних мовленнєвих актів. Він виник із повсякденних дискурсів викладання та навчання і може бути представленим у формі тексту (документи обсягом від однієї до декількох сторінок) та у формі книги (посібник). Він надає адресату знання про дії, які йому необхідні для використання виробу (технічного приладу, програмного забезпечення тощо) для передбачених цілей [5, с. 15].

Інструкції до побутової техніки належать до науково-технічного функціонального стилю. У лінгвістиці функціональним стилем мови називається система взаємозалежних мовних засобів, що служать певній меті комунікації [2, с. 134]. Науково-технічний стиль реалізується текстами, що призначені для повідомлення точних фактів з якої-небудь спеціальної галузі, а також для закріплення процесу пізнання інформації, найяскравішим прикладом яких є інструкції – нормативні видання, що визначають правила користування пристроєм, апаратом, машиною [4, с. 56].

Серед способів перекладу науково-технічної термінології можна виділити наступні: використання еквівалентів наявних у мові перекладу; відтворення за допомогою аналогу (найпоширеніший спосіб); переклад за допомогою слів, які не пов'язані з певним англійським словом, але які відбивають функціональний зміст термінів; транслітерація; калькування; транскрибування; описовий переклад, який часто використовується не через те, що англійське слово не має відповідників у мові перекладу, а через особливості використання цього слова у контексті.

Одним із завдань перекладача є досягнення адекватності перекладу. За визначенням А. В. Федорова, адекватність - це «вичерпна передача змістового оригіналу і повна функціонально-стилістичне відповідність йому» [6, с. 69]. Для цього при перекладі необхідно звертати увагу на немовні фактори, оскільки з їхньою допомогою в більшості випадків розкривається основна думка тексту, що перекладається. Для того, щоб донести суть змісту вихідного тексту, перекладач повинен мати певні знання та навички, а також враховувати особливості реципієнта та ситуації спілкування. Цей процес у лінгвістиці отримав назву «прагматичні аспекти перекладу». Досягнення еквівалентності перекладу та відображення за його допомогою комунікативного наміру відбувається не без втрат. Проте є низка перетворень, тобто перекладацьких трансформацій, покликаних компенсувати втрати задля досягнення адекватності цілого тексту. Через розбіжності в системах

мов, перекладач змушений вдаватися до використання перекладацьких трансформацій на різних лінгвістичних рівнях, у тому числі і на прагматичному.

При відтворенні мовою перекладу, перекладач тексту зобов'язаний вносити до нього зміни, щоб отримати текст перекладу. Отже, мають місце доповнення, пропуски, перестановка слів тощо.

Слід сказати, що прагматична адаптація виступає у якості змін, які перекладач вносить у текст перекладу для того, щоб досягти очікуваного ефекту на реципієнта.

Можна виділити такі прагматичні прийоми, які використовуються при перекладі технічних інструкцій: експлікація - заповнення відсутніх фонових знань шляхом додавання до тексту додаткової інформації; генералізація - заміна лексичної одиниці варіантом з ширшим значенням; розгортання/експансія як один із адекватних засобів транскодування значення певних фрагментів.

Необхідно відзначити, що часто дослівний переклад може стати причиною незрозуміння основної сутності текстового повідомлення.

Практична частина дослідження виконувалась на матеріалі оригінальних та перекладених інструкцій до зволожувачів повітря.

Прикладами вдалого використання експлікації при перекладі інструкцій є наступні.

The humidity level displayed is the required level that you have set (between 40% and 80% RH).

Відображений рівень вологості — це необхідний встановлений вами рівень (між 40 % та 80 % відносної вологості). [10]

Україномовним читачам інструкції є невідомим значення аббревіатури **RH**, тому доречним є тлумачення цього терміну через словосполучення **відносна вологість**.

Do not operate your appliance in a very dusty and/or humid atmosphere or where there is a fire risk.

Не використовуйте ваш прилад у дуже запиленому і/або вологому приміщенні або в приміщенні, де існує небезпека виникнення пожежі. [9]

При дослівному відтворенні словосполучення **humid atmosphere** читачу може бути незрозумілим значення іменника «атмосфера» стосовно використання приладу у домашніх умовах. Тому, використаний варіант відтворення є досить вдалим для розуміння.

Never use the appliance in other than an upright position.

Не використовуйте прилад, якщо він лежить на боці або стоїть під нахилом. [9]

Використання дослівного перекладу словосполучення **upright position** як **вертикальне положення** є прийнятним у цьому реченні. Проте, використана експлікація через **лежить на боці або стоїть під нахилом** наголошує на рекомендації не розмішувати прилад у наступних положеннях, задля коректного та ефективного використання.

When the appliance is not in use, it should be stored in a dry place.

Якщо ви не користуєтесь приладом, його слід поставити в приміщенні, захищеному від вологи. [9]

Використання дослівного перекладу словосполучення **a dry place** було б прийнятним у цьому реченні, та застосований варіант доволі доступно пояснює читачу якого роду місце зберігання слід обрати.

Використання конкретизації можемо спостерігати у наступних прикладах.

The use of a humidifier is particularly recommended in winter but the house should still be regularly aired.

Особливо рекомендується використовувати зволожувач узимку, хоча провітрювати житлове приміщення взагалі бажано регулярно. [9]

Запропонований варіант перекладу іменника **house** є більш прагматичним аніж дослівний, оскільки дослівний переклад як **будинок** міг би спантеличити мешканців квартир, які б подумали що такої поради слід прислухатися лише мешканцям будинків.

Do not carry or move the appliance during operation.

Не ворушіть прилад під час роботи. [9]

Дослівне відтворення дієслів було б прийнятним, проте запропонований варіант перекладу дієслів містить в собі поєднане значення, яке є зрозумілим реципієнту.

У текстах інструкцій зустрічаємо застосування антонімічного перекладу.

The air inlet grids located under the appliance are totally unobstructed.

Решітки вхідного отвору для повітря під приладом не мають бути заблоковані. [10]

Використання дослівного перекладу прикметника як «безперешкодний, вільний» було б зрозумілим користувачу, проте саме антонімічний варіант наголошує на важливості саме такої ситуації, яка дозволить приладу ефективно працювати.

Only use tap water, preferably soft.

Використовуйте тільки питну воду (холодну воду з-під крану), по можливості не жорстку. [9]

Використання антонімічного перекладу у цьому прикладі не знижує розуміння змісту речення. Частка «не» акцентує увагу на використанні води саме такої якості.

Застосування розгортання спостерігається у наступних випадках.

Never insert objects into the appliance.

Заборонено вставляти будь-які сторонні предмети у прилад. [10]

Використання розгортання у цьому випадку є виправданим через наголошення на заборону використання приладу неналежним чином.

Never immerse the appliance, the power cord or plug in water or any other liquid.

Не занурюйте прилад, шнур живлення або штепсельну вилку у воду або будь-яку іншу рідину. [10]

У цьому прикладі використовується більш м'який варіант перекладу, проте не знижується змістовна цінність.

Грамотичну заміну зустрічаємо у наступних випадках.

Do not allow absorbent materials, such as carpeting, curtains, drapes, or tablecloths to become damp.

Не допускайте вологості матеріалів, що утримують вологу, таких як килими, штори чи скатертини. [10]

Використання такої граматичної заміни з дієслова на іменник є виправданим, оскільки дослівний варіант видався б нагромадженням.

It also has an electronic hygrometer for precise control of the relative humidity.

Він точно **регулює** відносну вологість завдяки наявності електронного гігрозамі. [9]

У цьому випадку спостерігаємо подібну ситуацію, як і у попередньому прикладі. Грамотична заміна дозволила зробити речення простим та без перевантаження.

Спостерігалось і використання опущень при перекладі.

Any commercial use, inappropriate use or failure to comply with the instructions, the manufacturer accepts no responsibility and the guarantee will not apply.

Отже, він не може використовуватись для виробничих цілей. [9]

Задля полегшення сприйняття інформації користувачем застосували опущення, адже для читача не є важливою інформація про те, що відбудеться із приладом при використанні його на виробництві.

Do not use hard or abrasive utensils, only use soft materials with the device.

Не використовуйте тверді або абразивні інструменти, слід використовувати лише м'які матеріали. [10]

В цьому випадку використане опущення не знижує цінності змісту речення, оскільки є зрозумілим, що йдеться мова саме про прилад.

У текстах інструкцій іноді можна зустріти і помилки у перекладах.

The clean alert will automatically blink. Hold the on/off button for 2 seconds to to reset the cleaning alert.

Сигнал тривоги буде мигати автоматично. Утримуйте кнопку ввімкнення/вимкнення протягом 2 секунд, щоб скинути сигнал. [10]

Мався на увазі сигнал про чищення, а не про тривогу.

SCALE CLEANING AND ANTISCALE CARTRIDGE

ОЧИЩЕННЯ ШКАЛУ ТА КАРТРИДЖ ПРОТИ НАКИПУ [10]

Більш доречним був би варіант «очищення від накипу», а не запропонований у інструкції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Виокремлені перекладацькі трансформації вказують на комунікативну спрямованість тексту інструкцій. Більшою мірою у перекладених текстах інструкцій використовувались експлікація та конкретизація. Хоча мали місце і антонімічний переклад, і розгортання, і граматична заміна та опущення. Усі перелічені способи відтворення покликані на допомогу перекладачеві у адаптації та адекватному відтворенню текстів для реципієнта.

Слід продовжувати працювати над накопиченням досвіду відтворення науково-технічної літератури, цікавитися сучасними доробками у цій сфері та розвивати цей напрям, що сприятиме виконанню якісного та адекватного перекладу зрозумілого користувачу мови перекладу. Тому подальше дослідження особливостей відтворення термінологічної лексики має перспективу.

Література

1. ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ, 2016. 38с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 575 с.
3. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
4. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва: Международные отношения, 1990. 215 с.
5. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика: учебник для студентов, магистрантов и аспирантов (докторантов). Москва, 2006. 200 с.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). СПб.: ИД Филология-Три, 2002. 416с.
7. Хоменко С.А., Цветкова Е.Е., Басовец И.М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский: Учеб. пособие. Мн.:БНТУ, 2004. 204с.

8. Шалыт И.С. Методическое и справочное руководство по переводу на русский язык, тематическому редактированию, литературной правке и редакционно-издательскому оформлению инженерно-технической документации. 2007 URL: http://www.intent93.ru/useruploads/files/Metod_01.pdf (дата звернення 12.12.2022).
9. rowenta.ua [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – [ТОВ"Груп Себ Україна"] – Режим доступа: <https://www.rowenta.ua/інструкції-користувача/Продукт/Догляд-за-оселею/ЗВОЛОЖУВАЧІ-Й-ОСУШУВАЧІ/VITALITY/csp/1830001118> (дата звернення 12.12.2022). – Назва з екрана
10. rowenta.ua [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – [ТОВ"Груп Себ Україна"] – Режим доступа: <https://www.rowenta.ua/інструкції-користувача/Продукт/Догляд-за-оселею/ЗВОЛОЖУВАЧІ-Й-ОСУШУВАЧІ/AQUA-BOOST-HU4020F0/csp/1830008331> (дата звернення 12.12.2022). – Назва з екрана

References

1. DSTU 3017:2015. Informacija ta dokumentacija. Vydannja. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennja ponjatj. Kyjiv, 2016. 38s.
2. Karaban V.I. Pereklad anghlijskoi naukoj i tekhnichnoj literatury: ghramatychni trudnoshhi, leksychni, terminologichni ta zhanovo-stylistychni problemy. Vinnycja: Nova knygha, 2004. 575 s.
3. Koruncj I. V. Vstup do perekladoznavstva. Pidruchnyk. Vinnycja: Nova Knygha, 2008. 512 s.
4. Recker Ya.I. Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1990. 215 s.
5. Susov I. P. Lingvisticheskaya pragmatika: uchebnik dlya studentov, magistrantov i aspirantov (doktorantov). Moskva, 2006. 200 s.
6. Fedorov A. V. Osnovy obshej teorii perevoda (lingvisticheskie problemy). SPb.: ID Filologiya-Tri, 2002. 416s.
7. Homenko S.A., Cvetkova E.E., Basovec I.M. Osnovy teorii i praktiki perevoda nauchno-tehnicheskogo teksta s anghlijskogo yazyka na russkij: Ucheb. posobie. Mn.:BNTU, 2004. 204s.
8. Shalyt I.S. Metodicheskoe i spravocnoe rukovodstvo po perevodu na russkij yazyk, tematiceskomu redaktirovaniyu, literaturnoj pravke i redakcionno-izdatelskomu oformleniyu inzhenerno-tehnicheskoy dokumentacii. 2007 URL: http://www.intent93.ru/useruploads/files/Metod_01.pdf (data zvernennja 12.12.2022).
9. rowenta.ua [Elektronnyj resurs]. – Elektronni dani. – [TOV"Ghrup Seb Ukrajina"] – Rezhym dostupa: <https://www.rowenta.ua/інструкції-користувача/Продукт/Догляд-за-оселею/ЗВОЛОЖУВАЧІ-Й-ОСУШУВАЧІ/VITALITY/csp/1830001118> (data zvernennja 12.12.2022). – Nazva z ekrana
10. rowenta.ua [Elektronnyj resurs]. – Elektronni dani. – [TOV"Ghrup Seb Ukrajina"] – Rezhym dostupa: <https://www.rowenta.ua/інструкції-користувача/Продукт/Догляд-за-оселею/ЗВОЛОЖУВАЧІ-Й-ОСУШУВАЧІ/AQUA-BOOST-HU4020F0/csp/1830008331> (data zvernennja 12.12.2022). – Nazva z ekrana